

O‘RINLI JAVOB (Qoraqalpoq xalq ertagi)

Bir dehqon qo‘sh haydab yurib bir ko‘za oltin topib olibdi. U ko‘zani choponi bilan o‘rab qo‘yibdi-da, qo‘shini haydayveribdi. Qo‘sh haydab yurib-yurib xayolga botibdi: «Qo‘sh haydashni bas qilsammikan yo haydayversammikan? Topib olgan oltinimning o‘zi necha yil bola-chaqam bilan yeb yotishga yetadi-ku! Men ham shu oltinni sarflab huzur-halovatda yashayversam bo‘lmaydimi?» U shunday o‘y-xayollarga band bo‘lib ter to‘kib yurganida xotini ovqat ko‘tarib kelib qolibdi. Choponga o‘rog‘liq narsa nima ekan deb qarasa bir ko‘za oltin emish. Xotini, bu oltinlar erim uchun so‘zsiz xavf tug‘diradi-yov, degan xayolga borib darhol oltinlarni yashirib, o‘rniga tosh to‘ldirib qo‘yibdi. U eriga bildirmay uyga qaytibdi.

Dehqon qo‘sh haydab yurib yana xayolga botibdi: «Bir ko‘za oltinim bor desam — mening so‘zimga kim ishonadi?! O‘zim bir choponi yirtiq dehqon bo‘lsam. Yaxshisi, oltinlarni biron-bir odam bilan bo‘lishsam — ham tashvishim kamayadi, ham qolgan oltin menga umr bo‘yi yetib ortadi-ku!» Dehqon shu xayolda ekan, yonidan o‘tib borayotgan bir yo‘lovchini chaqiribdi. «Oltinlarni shu odam bilan bo‘lishib olsam, chakki bo‘lmas, bitta o‘zimda shuncha oltin borligini bilsa, o‘g‘rilar uyimni tinch qo‘yarmidi!». Yo‘lovchi uning yoniga kelibdi. To yoniga kelaman deguncha dehqonning fikri o‘zgarib, oltinlar haqida gap ochishni xohlamay qolibdi. U:

— Men ertaga shaharga tushib, mana shu ho‘kizlarning birini sotmoqchi edim. Sen mullasifat kiyingan, aqlli odam ko‘rinasan, shularning qaysinisini sotay deb maslahat so‘ramoqchi edim, nima deysan? — debdi. Yo‘lovchi uning gapiga javob bermay ketib qolibdi. Uning orqasidan qarab turgan dehqon: «bekor qildim, oltinlarni shu odam bilan bo‘lishib olganim ma‘qul, o‘ziyam puxta-pishiq odamga o‘xshaydi», deb o‘ylabdi-da, yo‘lovchini yana chaqiribdi. Yo‘lovchi iziga qaytib, dehqonning yoniga kelibdi. Dehqon yana niyatidan qaytib:

— Mana shu ho‘kizlarning qaysi birini sotsam ekan, menga aniq bir gapingni aytib ket! — debdi. Obdon jahli chiqqan yo‘lovchi ortiga boqmay ketib qolibdi. Dehqon esa:

— Hoy, izingga qayt, bir ko‘za oltinim bor, shuni bo‘lishamiz! — deganicha qolaveribdi.

Dehqon yerni haydab bo‘lgach: «Men bu oltinlarni podshohga in‘om qilay, menga podshohning bergan mukofot puli ham yetib ortadi», — degan qarorga kelibdi-da, ko‘zani ochib ham ko‘rmasdan saroyga ko‘tarib ketibdi. Saroyga yetib borib, posbonlarga:

— Mening xonga aytadigan maxfiy gapim bor, o‘tkazib yuboringlar! - debdi. Podshohning soqchilari, saroybonlar ming haydasalar ham, dehqon so‘zidan qaytmay: «Podshohga aytadigan maxfiy gapim bor!» deb turib olibdi. Nihoyat saroybonlarning boshlig‘i ichkariga kirib, podshohga xabar qilgan ekan, podshoh dehqonni chaqirtiribdi. Dehqon qabulxonaga kirib, podshohga ta‘zim qilib salom beribdi-da, choponga o‘ralgan ko‘zani podshohning oldiga qo‘yibdi. Podsho ochib ko‘rsa, ko‘za to‘la tosh emish. «Bu nima?» — debdi podshoh haybat bilan. Esxonasi chiqib ketgan dehqon oltin topib olgan edim desam boshimga balo yog‘ishi aniq, deb o‘ylabdi-da:

— Podshohi olam, bu toshlarni ko‘rgan ba‘zi birovlar qir toshi, ba‘zi birovlar esa tog‘ toshi deyishadi. Siz butun bir mamlakatni boshqarib o‘tirgan dono podshohsiz, ayting-chi, bu toshlar qirdan terilganmi, tog‘danmi yo dengizdanmi? - debdi. Xon xayolga cho‘mib: «Bu dehqonda bir sir bor-u, lekin o‘zidan tashga chiqarolmay turibdi», - deb o‘ylabdi-da, vaziriga:

— Bu dehqonni zindonga solib, qiynanglar! — deb buyuribdi.

Zindondagi azoblarga chidayolmagan dehqon: «Aytsammikan, aytmasammikan», — deb qichqiraveribdi. Buni eshitib turgan soqchilar uni yana podshohga ro‘para qilishibdi. Podshoh:

— Qani, ayt, nima gaping bor! - debdi.

— Podshohi olam! Siz ham xuddi mening otamga o‘xshagan otadan, mening onamga o‘xshagan onadan tug‘ilgansiz. Shunday ekan, o‘zingizday bir insonga sababsiz azob berishingiz qaysi qonunga sig‘adigan gap?! — debdi dehqon.

Podshoh:

— Buni tutun to‘ldirilgan xonaga qamanglar! Sirini aytsa aytsin, aytmasa — bo‘g‘ilib o‘lsin! — deb buyuribdi. Tutunga chidamagan dehqon:

— Podshohning oldiga olib boringlar, gapimni aytsam ayta qolay! — deb dod solibdi.

— Xo‘sh, gapir! — debdi podshoh.

— Podshohim, taxtdan tushib keling, qulog‘ingizga aytaman.

Podshoh taxtidan tushib kelib, dehqonga qulog‘ini tutibdi.

— Podshohi olam, birovlarni otib o‘ldirgansiz, birovlarni chopib o‘ldirgansiz, birovlarni esa osib o‘ldirgansiz. Lekin hech qachon hech kimni tutunga tashlab o‘ldira ko‘rmang, tutunga tashlaganlaringiz narigi dunyoda o‘zingizni o‘tda yoqishadi!

Bu safar ham dehqondan sir ololmagan podshoh uni qo‘yib yuboribdi. «So‘z topganga o‘lim yo‘q, mol topganga tinim yo‘q», degan hikmat o‘sha zamondan qolgan deyishadi.

“Bir qalpoq oltin” kitobidan